

JOANNA ŻYTEK
ORCID: 0000-0002-5878-2207
Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II

„Myż to, Polacy, owych mężów plemię...” — miejsce liryki patriotycznej w twórczości Franciszka Dionizego Książnina

Jednym z najistotniejszych tematów będących przedmiotem zainteresowania pisarzy polskiego oświecenia było odwzorowywanie w swoich dziełach sytuacji społecznej i politycznej, w jakiej znalazła się wówczas Rzeczpospolita¹. Choć w utworach tych można dostrzec pewne spójne motywy, o których pisała między innymi Teresa Kostkiewiczowa w swojej klasycznej już rozprawie *Horyzonty wyobraźni*², akcenty narodowe u poszczególnych poetów tego okresu rozkładały się różnorodnie. Jedni, zwłaszcza klasycyści, koncentrowali się na dydaktyzmie i z wszystkich sił starali się rozbudzać w narodzie otwartość na niezbędne reformy. Inni, zwłaszcza po trudnych doświadczeniach rozbiorów, popadali w poetyckie przygnębienie i marazm, ubolewając w swoich tekstach nad losem ojczyzny. Jeszcze inni starali się propagować polskość i wszystko, co z nią związane, a więc narodową kulturę, tradycję i obyczajowość, odwracając się od tak modnych wówczas wzorów z zachodnich dworów.

Naszym celem jest przejrzeć się dziś w zwierciadle poezji patriotycznej Franciszka Dionizego Książnina. Co w nim zobaczymy? Spróbujemy zdefiniować, w jaki sposób ukazany jest patriotyzm w utworach poety z Witebska, i porównać, czym jego obrazowanie ojczyzny różni się od spojrzenia innych twórców tego okresu, a także jak ewoluowało ono u samego Książnina. Podejmiemy też próbę

¹ Jan Kott w broszurce *Trwale wartości literatury polskiego oświecenia* wskazywał, że troska o język narodowy, pokazywanie cnót narodowych, wychowywanie społeczeństwa, powołanie teatru narodowego, włączanie do literatury słownictwa ludowego, które „wzbogaca i unarodowia język literacki epoki”, są nieodłącznie związane z twórczością wieku XVIII. Por. *idem, Trwale wartości literatury polskiego oświecenia*, Kraków 1951, s. 32.

² T. Kostkiewiczowa, *Horyzonty wyobraźni. O języku poezji czasów Oświecenia*, Warszawa 1984.

uzasadnienia, że nie tylko liryka miłosna czy religijna, lecz także ta podejmująca tematykę ojczyźnianą może być traktowana jako „pierwiosnek romantyzmu” w twórczości śpiewaka Temiry. Z konieczności będziemy musieli dokonać pewnych uogólnień, pokazując jedynie pewne tendencje w twórczości patriotycznej poety.

Kniaźninowskie rozumienie patriotyzmu

Wiek XVIII był czasem redefinicji pojęcia patriotyzmu. Powoli kształtowało się nowożytne rozumienie narodu, w którym było miejsce dla wszystkich stanów³. W kulturze oświeceniowy patriotyzm przejawiał się w dwóch postawach: z jednej strony coraz większą otwartością na obce, zwłaszcza francuskie wzory⁴, mocne w środowisku królewskim, z drugiej zaś ze swoistą modą na polskość, zauważalne w gloryfikowaniu narodowych zwyczajów, mowy i strojów, podtrzymywane zwłaszcza przez środowisko dworu w Puławach⁵, z którym związany był Książnin.

Patrząc na działalność narodową Adama Kazimierza i Izabeli Czartoryskich, poeta napisał wiele dzieł, w których kreuje wzór Polaka — oddanego swojej ojczyźnie, wychowującego dzieci z myślą o niej i bardziej ceniącego dobro narodu niż własne. „Choroba na Polskę” księżnej Izabeli udzielała się Książninowi, który pod jej wpływem w 1786 roku napisał operę *Matka Spartanka*. W tym heroicznym dziele, w którego przygotowanie i wystawienie włączyła się sama księżna i jej synowie, widzimy najlepsze cnoty obywatelskie, a ich wyrazicielami były wszystkie warstwy społeczne. Co znamienne, o zwycięstwie Sparty decydowało niemal w takim samym stopniu męstwo żołnierzy, jak i oddanie Spartanek⁶. I jeżeli szukać w dorobku śpiewaka Temiry potwierdzenia słów Stanisława Tarnowskiego z początku XX wieku, że Książnin był „prekursorem [...] poezji romantycznej”⁷, dokonuje się to właśnie w jego widzeniu roli kobiety dla narodu, które podjął później Mickiewicz w liryku rzymsko-drezdeńskim *Do Matki Polki*. Cnotliwe Spartanki, potrafiące zagrzewać synów do walki w obronie ojczyzny, łączą w sobie ideały obywatelskie i religijne, gdyż sprawę narodową zawierzają Bogu. Teona otwarcie wyznaje Likanorowi:

Rada bym jeszcze natchnąć cię goręcej!
Kocham cię, synu, lecz ojczyznę więcej.
Ojczyzna i serc, i dóbr naszych pani,

³ Por. A.M. Stasiak, *Patriotyzm w myśli konfederatów barskich*, Lublin 2005; B. Jedynak, „Aby potomkowie byli Polakami”. *Z historii refleksji nad obyczajem w oświeceniu*, Lublin 2001.

⁴ Por. A. Roćko, *Kontusz i frak. O symbolice stroju w XVIII-wiecznej literaturze polskiej*, Warszawa 2015.

⁵ Por. J. Snopek, *Oświecenie. Szkic do portretu epoki*, Warszawa 1999, s. 86–87.

⁶ Por. A. Jendrysik, *Wstęp*, [w:] F.D. Książnin, *Utwory dramatyczne. Wybór*, oprac. A. Jendrysik, Warszawa 1958, s. 38.

⁷ S. Tarnowski, *Historia literatury polskiej*, t. 3, Kraków 1904, s. 385.

Ty u mnie jesteś i po niej, dla niej.
Skoroś jej niewart, nie jesteś mym synem⁸. (w. 107–111)

Hańba syna jest zgubą i wstydem matki, jego zaś wierność Ojczyźnie jej największym powodem chluby. Teona jest nie tylko matką Likanora, lecz także matką narodu, wspiera spartańskie dziewczęta, dodając im otuchy i przypominając o męstwie wojowników:

Dziewczęta płocze, czego się lękacie?
Spartańskiej cnoty jeszcze wy nie znacie.
Pótyśmy wolne, póty Sparta słynie,
Póty z jej synów ostatni nie zginie. (w. 185–188)

Choć Książnin wybrał sztafaż antyczny, wszyscy współcześni doskonale rozpoznawali w dzielnej Teonie księżnę Izabelę. Potwierdzają to przedmowa autora, a także dwa dołączone do wydania *Matki Spartanki* wiersze: *Stanisława Potockiego wojewody ruskiego do księżny Izabeli Czartoryskiej generalowej ziem podolskich* oraz Juliana Ursyna Niemcewicza⁹ *Do Polek*, zachęcające polskie kobiety, aby stawały się niczym tytułowa *Matka Spartanka* Książnina:

O wy, Polki! Jeśli wam serce dziś przenika
Widok cnotliwej matki, syna wojownika,
Jeśli was bołą Polski i hańba, i blizny,
Wpajajcie w synów męstwo i miłość Ojczyzny.
Matki na wzór Spartanek! [...] ¹⁰ (w. 3–7)

Czartoryscy widziani w zwierciadle Książnina zostali celowo zmitologizowani¹¹ i wyidealizowani. Księżna Izabela to pierwowzór liryku-kołysanki *Matka Obywatelka*, której największą troską jest wychowanie patriotyczne swojego dziecka¹². Cnoty obywatelskie księcia Adama Jerzego Czartoryskiego chwałą liczne liryki jemu poświęcone, między innymi tekst *Do księcia Adama Jerzego Czartoryskiego na obóz pod Gołębiem*. Adresat liryczny został w nim ukazany niczym pełen werwy, zapału i radości młody rycerz, który nie żałuje swoich sił dla Ojczyzny:

Żyje Ojczyzna i Polaków chwała! [...]
Widzę z radością młodego rycerza.
Czy szablą łaska, czy na koniu toczy,

⁸ F.D. Książnin, *Utwory dramatyczne...*, s. 72.

⁹ To właśnie od Książnina zaczerpnie patriotyzm *Matki Spartanki* Julian Ursyn Niemcewicz do swojego *Powrotu posła*, którego premiera odbyła się w styczniu 1791 roku. Por. D. Ratajczakowa, *Obrazy narodowe w dramacie i teatrze*, Wrocław 1994, s. 39.

¹⁰ J.U. Niemcewicz, *Do Polek*, [w:] F.D. Książnin, *Utwory dramatyczne...*, s. 97.

¹¹ Por. J. Lenkiewiczowa, *Odbiór księżnej Izabeli Czartoryskiej przez jej współczesnych — ukazanie patriotyzmu księżnej*, „Kamerton” 2006, nr 1, s. 54–63.

¹² Z nieco inną konwencją spotykamy się u innego sentymentalisty, Franciszka Karpińskiego, w wierszu *O powinnościach obywatela. Na rocznicę urodzenia tegoż księcia*, który podobne przesłanie wkłada w usta samej ojczyzny. Wiersz jest także dedykowany księciu Adamowi Czartoryskiemu.

Kurz na nim i znój porywa me oczy
I w duszę ogniem uderza¹³. (w. 1, 5–8)

Za owo poświęcenie sama Ojczyzna zgotuje mu wieniec chwały i przyjmie na swoje łono. Co więcej, Polska została w tym wierszu upersonifikowana jako ta, która „i dzielność, i z usługą imię, i prawo waży człowieka”¹⁴ (w. 11–12), co może oznaczać, że dla Książnina miarą wartości osoby ludzkiej staje się jej patriotyzm i ofiarność dla sprawy narodu. Obywatelom zaś, w myśl wiersza *Do obywatela*, mianuje poeta tego, „co swymi trudy/ wspiera los braci, choć przeciwność bije”¹⁵ (w. 5–6), kto z miłości do kraju potrafi porzucić swoje zajęcia, by zjednoczyć się w walce o wolność, i tego, dla którego dobro wspólne jest cenniejsze niż osobiste korzyści.

Mit przodków pocziwych w realizacji Książnina. Tony nadziei i katastrofy

Zgodnie z konwencją epoki Książnin również przywołuje w swoich utworach mit przodków pocziwych. Powołuje się na nich, aby ukazać kontrast między ich oddaniem sprawie ojczystej, a opieszałością jemu współczesnych. Stosunek Książnina do historii jest sentymentalny, a nawet romantyczny — być może ma to związek z tłumaczonymi przez poetę w Puławach *Pieśniami Osjana*. Twórczość poety z Witebska, podobnie jak u Macphersona, wyróżniała się uczuciowym podejściem do bohaterskiej przeszłości poprzednich pokoleń¹⁶. W odróżnieniu od Naruszewicza czy Krasickiego jego odwoływanie się do przodków nie jest ogólnikowe — poeta wymienia konkretne postaci historyczne, wysławiając ich zasługi¹⁷, podobnie jak czynił to Julian Ursyn Niemcewicz w swoich dumach historycznych. Książnin bardzo chętnie w zwierciadle swoich tekstów odbija postać Jana III Sobieskiego, jak na przykład w utworach *Do Krakowa*, *Do wąsów* oraz *Na stoletni obchód zwycięstwa Jana III pod Wiedniem*. W ostatnim z nich nazywa króla „gromcą niewiernych” i „Janem z nieba zesłanym”¹⁸ (w. 10), podkreślając jednocześnie, że opiewane zwycięstwo było zasługą jednomyślności narodu i zgody, bez której chwała pojedynczego człowieka byłaby niemożliwa. Przywołuje też Książnin postać Czarnieckiego, który „słynął żelazem/ i dla ojczyzny krew swą poświęcił”¹⁹ (w. 13–14), jak czytamy w wierszu *Do wąsów*, w liryku zaś *Do Krakowa* odmalowuje sylwetki poszczególnych władców Polski, między

¹³ F.D. Książnin, *Do księcia Adama Jerzego Czartoryskiego na obóz pod Gołębim*, [w:] *idem, Wiersze wybrane*, oprac. A.K. Guzek, Warszawa 1981, s. 153 (dalej: WW i numer strony).

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ F.D. Książnin, *Do obywatela*, WW, s. 132.

¹⁶ Por. Z. Sinko, *Osjanizm*, [w:] *Słownik literatury polskiego oświecenia*, red. T. Kostkiewiczowa, Wrocław 2002, s. 369.

¹⁷ Por. M. Klimowicz, *Oświecenie*, Warszawa 2006, s. 364.

¹⁸ F.D. Książnin, *Na stoletni obchód zwycięstwa Jana III pod Wiedniem*, WW, s. 94.

¹⁹ F.D. Książnin, *Do wąsów*, WW, s. 90.

innymi Kazimierza Wielkiego, Stefana Batorego, Władysława IV Wazy, za każdym razem podkreślając ich zasługi dla narodu, nazywając ich „wzorem tronów” (w. 37) oraz „szkołą królów”²⁰ (w. 33). Określane w dość konwencjonalny sposób postaci „wielkich dusz”²¹ (w. 92), jak zostają nazwane w cytowanym w tytule wystąpieniu wierszu *Do Ojczyzny. Vox clamantis in deserto*, spotykają się z gorzką konstatacją podmiotu lirycznego:

jeśli cnót oblicze
Ze swojej ku nam obracacie chwały:
Zacni Tarnowscy, mężni Chodkiewiczcie!
Na cóż przykłady nam wasze zostały?
Takeśmy podli, że nas bierze trwoga
Błagać za nami zwróconego Boga. (w. 7–12)

W wielu tekstach Książnin dokonuje diagnozy patriotyzmu sobie współczesnych. Niestety, nie jest ona pomyślna. Częściej niż apologia dawnych dziejów po-brzmiewa u śpiewaka Temiry patriotyczna nuta niepokoju w związku z panującą sytuacją polityczną. Wraz z nasilaniem się dramatycznej sytuacji Polski pojawiają się w jego twórczości wizje katastroficzne, opisy upadku moralności, dostrzeganie w życiu społecznym: zdrad, obojętności, uzależnienia od obcych wpływów i pieniędzy, wreszcie dochodzenia przemocą do swoich egoistycznych zachcianek. Książnin traktuje Ojczyznę osobowo, w kilku lirykach pojawiają się podobnie formułowane apostrofy do Polski, określające ją „Matką” (w. 30) — jak w wierszu *Do Ojczyzny. Vox clamantis in deserto* i *Do Ojczyzny*, „Ojczyznę drogą i miłą” (w. 13) w tekście *Marsz polski* oraz „Ojczyznę drogą i lubą” (w. 33) w *Marszu*. Jest wrażliwy na to, co dzieje się w kraju. W swoich utworach odnotowuje ważniejsze wydarzenia historyczne, które rozgrywały się na jego oczach, takie jak insurekcja kościuszkowska (w tekstach: *Do Tadeusza Kościuszki*, *Na Rewolucję 1794*) czy uchwalenie Konstytucji 3 maja, szczegółowo przedstawione w *Hejnale na dzień 3 Maja*. Lata Sejmu Czteroletniego przynoszą nadzieję, widoczną w tekstach patriotycznych Książnina, która ostatecznie zagaśnie wraz z trzecim rozbiorem Polski. Po tym wydarzeniu poeta popadnie w stan obłąkania trwający aż do końca jego dni²², co pokazuje, jak bardzo treść własnych utworów była przez niego przeżywana.

Gatunki literackie charakterystyczne dla poezji patriotycznej Książnina

Teresa Skubalanka, pisząc o stylu polskiej liryki patriotyczno-obywatelskiej w epoce oświecenia, wyróżniła kilka gatunków literackich reprezentatywnych

²⁰ F.D. Książnin, *Do Krakowa*, WW, s. 97.

²¹ F.D. Książnin, *Do Ojczyzny. Vox clamantis in deserto*, WW, s. 92.

²² Por. M. Klimowicz, *op. cit.*, s. 376.

dla tej tematyki w tym okresie²³. Są wśród nich osiemnastowieczne lamenty, będące z jednej strony nawiązaniem do stylistyki barokowej, z drugiej odwołujące się do ludowej pieśni dziadowskiej, na przykład *Pieśń dziada sokalskiego* autorstwa Franciszka Karpińskiego. Za badaczką jako formy gatunkowe charakterystyczne dla liryki patriotycznej w XVIII wieku przyjmujemy także ody, listy poetyckie, hymny — na przykład *Święta miłości kochanej ojczyzny* Krasickiego. Dodać do tego należy dumy, w tym *Dumy polskie* Juliana Ursyna Niemcewicza, pobudki wojenne i pieśni marszowe, z *Pieśnią Legionów Polskich we Włoszech* na czele.

Większości tekstów patriotycznych i społecznych śpiewak Temiry nadał kształt ody²⁴. Co oczywiste, swoją retorycznością i patetycznością oda doskonale nadawała się do prezentowania doniosłych tematów, jakimi bez wątpienia były problematyka ojczyzniana i społeczna²⁵. Wyborem takiego gatunku wpisał się także Książnin w oświeceniową tradycję Adama Naruszewicza, Jakuba Jasińskiego i innych twórców, którzy zgodnie z konwencją rozpoczynali swoje patriotyczne ody od apostrofy do konkretnych adresatów²⁶. Tak też jest u Książnina, który jednak „wyróżniając się” spośród oświeconych, często swoje teksty społeczne adresował do Boga, rozumianego starotestamentalnie jako Boga groźnego i mściwego²⁷, wymierzającego sprawiedliwe wyroki za nieposłuszeństwo i niewdzięczność ludzi. Niekiedy obraz ten jest przełamany, co wyraża się wiarą w Bożą obecność oraz pokorną prośbą o miłosierdzie i pomoc, jak na przykład w liryku *Do Boga [Jak samotny na ugorze...]*:

Cóż mojej duszy pomoże?
Kto jej zechce stanu dociec?...
Czego szukam?... jesteś, Boże!
Ty mój przyjaciel, Ty ociec²⁸. (w. 17–20)

To mocne powiązanie wątku patriotycznego z religijnym jest znamioną cechą dojrzałej twórczości Książnina, o czym wspominają badacze zajmujący się tą tematyką. O tendencjach tych pisze Rolf Fieguth, który wskazuje, że w *Lirykach* szczyt rozwoju osiąga poezja religijna, ukazująca Boga, podobnie jak w mesjanizmie, jako obrońcę narodu polskiego, a jednocześnie sędziego jego licznych grze-

²³ Por. T. Skubalanka, *Polska liryka patriotyczno-obywatelska. Studium stylu*, Lublin 2012, s. 25–31.

²⁴ Należy zaznaczyć, że niektóre liryki Książnina, choć zostały nazwane odami, w rzeczywistości nie mają cech tego gatunku. Por. C. Zgorzelski, „*W Tobie jest światłość*”. *Szkice o lirycznej religijnej oświecenia i romantyzmu*, Lublin 1993, s. 19.

²⁵ Co znamienne, w twórczości patriotycznej poety z Witebska nie występują tak popularne w tym czasie elegie, częste w zbiorach Niemcewicza czy Kołłątaja.

²⁶ Por. T. Skubalanka, *op. cit.*, s. 26.

²⁷ Por. M. Klimowicz, *op. cit.*, s. 365.

²⁸ F.D. Książnin, *Do Boga [Jak samotny na ugorze...]*, WW, s. 194.

chów²⁹. Z kolei Bożena Mazurkowa wiąże koncentrację na tematach religijnych z poszukiwaniem przez poetę wytłumaczenia nieszczęść dotyczących ojczyznę:

w parafrazach psalmów i licznych wierszach w tytule adresowanych do Boga, poszukiwał [Kniażnin — J.Ż.] wyższego sensu dla bolesnych doświadczeń dziejowych Rzeczypospolitej, łącząc losy ojczyzny z opieką Pana³⁰.

Czesław Zgorzelski natomiast, operując pojęciem „patriotyczna uczuciowość”, wzmiankuje, że w niektórych lirykach patriotycznych Książnina zwraca się do Boga w imieniu zbiorowości, aby prosić Go o wsparcie i opiekę nad narodem³¹.

Kolejnym interesującym aspektem, znamionym dla twórczości społecznej Książnina, jest rola poety, który swą „boską lutnią” ma budzić polskie sumienia oraz jak wskazywał Mieczysław Klimowicz: „przeobrażać umysły ludzkie nie zręczną argumentacją, ale wizją klęski i nieszczęścia oraz wróżbą nadziei”³². To kolejny przeblask romantycznej lampy w twórczości poety z Witebska.

Miejsce poezji patriotycznej w twórczości Książnina

Twórczość patriotyczna i społeczna Książnina to dzieła poety dojrzałego. Utwory o tej tematyce zgromadził w swoich ostatnich tomach *Ód, czyli liryków czterech księgach z 1787 roku* oraz w *Lirykach*, zbierających utwory z wcześniejszych okresów, poddane na nowo korekcie kompozycyjnej. Skupienie na tematyce obywatelskiej i patriotycznej nastąpiło u Książnina od schyłku lat osiemdziesiątych XVIII wieku i było związane z burzliwymi wydarzeniami politycznymi w Rzeczypospolitej³³, a także osobistymi przemianami stylu poety, który od rokokowych *Erotyków* i sentymentalnych *Wierszy* przeszedł do utrzymanych w poważnym, melancholijnym tonie *Ód* i *Liryków*, o czym pisze Rolf Fieguth w swojej najnowszej książce „*Sobie wielki*”. *O pięciu zbiorach lirycznych Franciszka Dionizego Książnina*.

Analizując teksty poety, widzimy też, jak ewoluje nastrój odmalowywany w utworach społecznych i patriotycznych Książnina — od głoszenia apoteozy wielkich przodków skontrastowanych z wadami narodowymi współczesnych pisarza, przez tony nadziei związane z takimi wydarzeniami jak uchwalenie Konstytucji 3 maja czy powstanie kościuszkowskie, po katastroficzne wizje rozbiorów aż do całkowitego złamania pióra, spowodowanego upadkiem Ojczyzny. W jego utworach odbija się wyraźnie jak w zwierciadle sytuacja polityczna kraju. Książ-

²⁹ Por. R. Fieguth, „*Sobie wielki*”. *O pięciu zbiorach lirycznych Franciszka Dionizego Książnina*, Warszawa 2018, s. 253.

³⁰ B. Mazurkowa, *Bóg, cnota i nadzieja w dziejowej burzy Rzeczypospolitej*. „*Na Rewolucję 1794*”, [w:] *Czytanie Książnina*, red. B. Mazurkowa, T. Chachulski, Warszawa 2010, s. 357.

³¹ Por. C. Zgorzelski, *op. cit.*, s. 19.

³² M. Klimowicz, *op. cit.*, s. 367.

³³ Por. B. Mazurkowa, *op. cit.*, s. 355.

nin osobiście przeżywał to, co działo się wówczas w Polsce i dawał temu wyraz w swojej twórczości społecznej, jak też w postawie życiowej. To właśnie w jego tekstach patriotycznych błyszczy już pierwsza lampa romantyzmu, widoczna w ukazywaniu roli poety dla narodu, dyskusjach twórcy toczonych z Bogiem, pozytywnej recepcji osjanizmu oraz szczególnym posłannictwie kobiet w kształtowaniu oddanego ojczyźnie obywatela.

Bibliografia

- Fieguth R., „*Sobie wielki*”. *O pięciu zbiorach lirycznych Franciszka Dionizego Książnina*, Warszawa 2018.
- Jedynak B., „*Aby potomkowie byli Polakami*”. *Z historii refleksji nad obyczajem w oświeceniu*, Lublin 2001.
- Jendrysik A., *Wstęp*, [w:] F.D. Książnin, *Utwory dramatyczne. Wybór*, oprac. A. Jendrysik, Warszawa 1958.
- Klimowicz M., *Oświecenie*, Warszawa 2006.
- Książnin F.D., *Utwory dramatyczne. Wybór*, oprac. A. Jendrysik, Warszawa 1958.
- Książnin F.D., *Wiersze wybrane*, oprac. A.K. Guzek, Warszawa 1981.
- Kostkiewiczowa T., *Horyzonty wyobraźni. O języku poezji czasów Oświecenia*, Warszawa 1984.
- Kott J., *Trwale wartości literatury polskiego oświecenia*, Kraków 1951.
- Lenkiewiczowa J., *Odbiór księżnej Izabeli Czartoryskiej przez jej współczesnych — ukazanie patriotyzmu księżnej*, „Kamerton” 2006, nr 1.
- Mazurkowska B., *Bóg, cnota i nadzieja w dziejowej burzy Rzeczypospolitej. „Na Rewolucją 1794”*, [w:] *Czytanie Książnina*, red. B. Mazurkowska, T. Chachulski, Warszawa 2010.
- Niemcewicz J.U., *Do Polek*, [w:] F.D. Książnin, *Utwory dramatyczne. Wybór*, oprac. A. Jendrysik, Warszawa 1958.
- Ratajczakowa D., *Obrazy narodowe w dramacie i teatrze*, Wrocław 1994.
- Ročko A., *Kontusz i frak. O symbolice stroju w XVIII-wiecznej literaturze polskiej*, Warszawa 2015.
- Sinko Z., *Osjanizm*, [w:] *Słownik literatury polskiego oświecenia*, red. T. Kostkiewiczowa, Wrocław 2002.
- Skubalanka T., *Polska liryka patriotyczno-obywatelska. Studium stylu*, Lublin 2012.
- Snopek J., *Oświecenie. Szkic do portretu epoki*, Warszawa 1999.
- Stasiak A.M., *Patriotyzm w myśli konfederatów barskich*, Lublin 2005.
- Tarnowski S., *Historia literatury polskiej*, t. 3, Kraków 1904.
- Zgorzelski C., „*W Tobie jest światłość*”. *Szkie o liryce religijnej oświecenia i romantyzmu*, Lublin 1993.

“Myż to, Polacy, owych mężów plemię...” — the place of patriotic lyrical poetry in the artistic creativity of Franciszek Dionizy Książnin

Summary

Franciszek Dionizy Książnin, although known primarily as the author of love and religious poetry, devoted many of his texts to patriotism. His view on the issues of the fatherland evolved —

---

from works which praised great ancestors and stigmatized national flaws, through lyric poems filled with hope inspired by the events of 1791–1794, through catastrophic visions related to the partitions of Poland, to the complete cessation of poetic activity after the fall of his homeland. Książnin’s patriotic work also clearly announces the advent of Romanticism, evident in its presentation of the key role that poets should play in the nation, the artist’s discussions with God, the positive reception of Ossianism and the special mission that women have of shaping bringing up citizens devoted to their homeland.

Keywords: Franciszek Dionizy Książnin, patriotic lyric poetry, evolvement of literary work, partitions of Poland, Romantic themes